

таборі (Польща), звідки 1922 р. переїхав до Праги, де став одним із членів Закордонного комітету УПСР. У 1925 р. П. вийшов з нього через незгоду з програмними засадами партії. Він був одним із організаторів Української селянської спілки в Празі, головою Товариства-читальні ім. Т. Г. Шевченка. Друкувався під псевдонімом Гр. Сибірний — оповідання в українських емігрантських журналах “Нова Україна”, “Нове життя” та ін. У 1928 р. закінчив УВУ в Празі, отримавши диплом доктора права і суспільних наук.

За амністією 1928 р. П. повернувся з Праги в Україну і оселився у Харкові, де працював юрисконсультом тресту “Промтранспроект”, викладав на державних курсах українізації. Друкувався у газеті “Пролетарська правда”, журналі “Всесвіт”, займався перекладацькою діяльністю. Зокрема, П. був першим в Україні перекладачем з чеської мови на українську творів Я. Гашека “Бравий солдат Швейк”, І. Ольбрахта “Ганна-пролетарка”, В. Ванчури “Ян Маргул — пекар”, Урбана “Живий бич”. Окрім того, П. — автор історичного роману та повісті “Лани і варта”, які пізніше були втрачені під час одного з арештів.

У Харкові П. одружився із Марією Гнатівною Шедеевою і мешкав за адресою: вул. Основна службова, будинок 45.

Уперше після повернення з еміграції був заарештований органами ДПУ України 30.12.1930 р., та невдовзі звільнений, оскільки обшук не дав ніяких підстав на подальше затримання. Удруге був заарештований 28.09.1933 р. і 23.02.1934 р. за безпідставними звинуваченнями “трійкою” при колегії ДПУ УРСР засуджений до 10 років позбавлення волі. Під час відбуття покарання у Ахтирському відділенні “Сиблагу” НКВС СРСР 31.08.1937 р. засуджений “трійкою” УНКВС Західносибірського краю (Кемеровська область) знову ж таки безпідставно за нібито антирадянську агітацію і пропаганду до вищої міри покарання.

Г. Пирхавка розстріляно 13.09.1937 р. Місце його поховання невідоме.

Посмертно реабілітований за обома звинуваченнями постановами прокуратури Київського військового округу від 27.07.1989 р. і прокуратури Кемеровської області від 16.09.1989 р.

(Текст підготовлено за матеріалами, надісланими до редакції).

О. А. Репан

ГРИГОРІЙ ГРАБЯНКА У БОЙОВИХ ДІЯХ 1735—1738 РОКІВ

Грабянка Григорій Іванович (?—1738) — гадяцький полковий суддя (1717—28), полковий обозний (1728—30), полковник гадяцький (1730—38), козацький літописець, автор “Перебігу презельної від початку поляків щонайкривавішої небувалої битви Богдана Хмельниць-

кого, гетьмана запорізького, що точилася з поляками в час панування найясніших королів польських Владислава, а потім Казимира, і яка почалася в 1648 році та за літ десять після смерті Хмельницького так і не скінчилася; цей перебіг з писань різних літописців та з щоденника, на тій війні писаного, в місті Гадячі зусиллями Григорія Грабянки зібраний та самобутніми свідченнями старих жителів підтверджений року 1710" (1). Закінчив Києво-Могилянську колегію.

Життя самого Г. Грабянки все ще залишається недослідженим (2). Воно вмістило фактично всю історію Гетьманщини кінця 17—першої третини 18 ст., бо завдяки особистим якостям та посадам Г. І. Грабянка був причетний до більшості подій у військовій та політичній сферах, зокрема до подій російсько-турецької війни 1735—39 рр. Хоча 1735 р. і датують початок російсько-турецької війни, але бойові дії цього року мали специфічний характер. Серед вищого керівництва Російської імперії тривали дискусії з приводу вчасності війни з Туреччиною. Аргументи опозиції були досить вагомими — не варто починати бойові дії, маючи ще жевріючий російсько-польський конфлікт. Але й момент був надзвичайно спокусливим — Туреччина ніяк не могла завершити війну з Персією. Сподіваючись відкласти вступ Порти у війну, російський кабінет міністрів планував надати бойовим діям вигляд українсько-татарського конфлікту. Відразу після вступу кримського хана Каплан-Гірея I до перських володінь передбачалося здійснити похід у Крим силами запорозьких, гетьманських (3) та слобідських козаків, додавши до них декілька регулярних та ландміліційних полків. Загальне керівництво походом покладалося на графа Вейсбаха (4).

1735 р. символізував для Російської імперії плавний перехід з однієї війни в іншу. Для козацького війська ця межа між двома війнами була тим більше прозорою, що часто навіть полки виявлялися поділеними. Так, частина Лубенського полку на чолі з полковим осавулом Ст. Корсунем, 4 сотниками та 7 значковими товаришами перебувала у польському поході, а друга частина, вже під проводом самого полковника Петра Апостола з 3 сотниками та 26 значковими товаришами мусила йти у Крим (5).

Не оминула ця доля і Гадяцького полку, в якому в 1735 р. був 6391 козак (6). У перший польський похід до команди генерального обозного Я. Лизогуба було відправлено більшу частину полку на чолі з Г. Грабянкою. Разом з Г. Грабянкою в похід вирушили полкові осавули І. Бутович та М. Клименко, полковий хорунжий Г. Ципка, полковий писар І. Ситенський, сотники: 2-й зінківський М. Надко, полковий гадяцький І. Пирятинський, куземинський М. Семенович. У другий польський похід до загону полковника прилуцького Г. Галагана було направлено козаків Гадяцького полку під орудою сотника опошнянського І. Корицького (7).

Проте польськими походами у 1735 р. справа не обмежилася. Українські війська почали мобілізацію загонів для походу в Крим улітку. 14 червня на пропозицію графа Вейсбаха князь О. Шаховський передав до Генеральної військової канцелярії наказ, за яким усі полковники, дійсні та наказні, зібравши кращу старшину та козаків, мусили вирушити в район фортеці Святого Іоанна і перебувати там під командою генерал-лейтенанта Дугласа. Власне до Української лінії полки вирушили 28 липня, причому дійсних полковників у цій команді було тільки двоє — Петро та Павло Апостоли. Взагалі наказ О. Шаховського з приводу вирадження в Кримський похід кращої старшини та козаків був досить дивним. Після того, як Г. Грабянка повів до Польщі майже всю полкову старшину, та, враховуючи різні наряди, гадяцький полковий суддя М. Штишевський мусив взяти в похід у Крим замість полкового писаря — канцеляриста, замість полкового осавула — значкового товариша, 3 дійсних сотники і 6 рядових козаків, які виконували обов'язки сотників (7, с. 4—5). І такий стан справ був характерним не тільки для Гадяцького полку.

Наприкінці вересня 1735 р. фельдмаршал Б. К. Мініх провів інспекцію військ, призначених для походу в Крим. За Оріллю в цей час було зосереджено 12730 гетьманців, 2500 слобідських козаків. Корпус генерал-лейтенанта Леонтьєва, який після смерті графа Вейсбаха очолив цю експедицію, складався з 39 тисяч чоловік. Питома вага українських військ, після приєднання запорожців, наближалася до 50%. Похід почався 1 жовтня, маршрут пролягав від Орілі через ріки Самару, Московку, Кінські Води. Саме в районі Кінських Вод було розгромлено декілька ногайських аулів і захоплено близько 12 тисяч голів різної худоби. Але цей "успіх" був першим і останнім. Не доходячи 10 верст до Кам'яного Затону, 16 жовтня війська повернули назад і 6 листопада 1735 року дісталися Царичанки. Пізніше генеральний осавул Ф. Лисенко, який очолював гетьманців у цьому поході, мотивував рішення про повернення складними погодними умовами. Наслідки цього походу були катастрофічними: з 39 тисяч чоловік від хвороб та холоду загинуло 9 тисяч (8).

Повернувшись з Криму, М. Штишевський застав у Гадячі Г. Грабянку та козаків, що перебували у польському поході. Додому Г. Грабянка прибув 6 вересня 1735 р., і цей похід Гадяцького полку в Польщу був не менш виснажливим, ніж марш М. Штишевського. В поході померли полковий осавул М. Клименко, полковий хорунжий Г. Ципка, сотники 2-й зінківський М. Надко та полковий гадяцький І. Пирятинський (7, с. 3). У жовтні 1735 р. Г. Грабянка отримав від голови Правління гетьманського уряду О. Шаховського наказ вирядити всіх козаків, які повернулися з польського походу, до Ізюма. З Гадяча, згідно з наказом, виступив загін у 585 шабель під орудою полкового гадяцького сотника В. Велицького, проте плани російсь-

кого генералітету несподівано змінилися і козаки були відкликані з дороги (9).

Бойові дії у 1736 р. розгорталися на двох напрямках. Допоміжний удар спрямовували на Азов (командуючий — фельдмаршал П. Лассі), основний — на Крим (командуючий — фельдмаршал Б. К. Мініх). Саме в армії Б. К. Мініха був полк Г. Грабянки. Війська зосереджувалися в районі Царичанки, де під орудою Б. К. Мініха було зібрано 85 тисяч чоловік, у т. ч. 16000 гетьманців. Ці козаки в кримському поході підлягали наказному гетьманові генеральному хорунжому Якимові Горленку (10). До його команди під Царичанкою Гадяцький полк на чолі з Г. Грабянкою приєднався 12 квітня, одночасно з Переяславським (наказний полковник В. Томара) та Прилуцьким (полковий осавул М. Мовчан) полками (11). Гадяцький полк, вирушаючи в похід, мав у своєму складі, крім полковника Г. Грабянки, полкового суддю М. Штишевського, полкового писаря І. Ситенського, полкових осавулів І. Бутовича та О. Богаєвського, полкового хорунжого І. Донченка (?), 1943 рядові козаки. Всього з сотенною старшиною, значковими товаришами та різними служителями в полку було 2059 осіб (12).

Під час маршу Б. К. Мініх розділив свої війська на 5 колон, і основний загін гетьманців був під командуванням принца Гессен-Гамбурзького. В поході, зважаючи на оперативні потреби, козацькі полки часто переходили в розпорядження різних російських офіцерів, але Гадяцький полк жодного разу не виводили з команди наказного гетьмана Я. Горленка. Специфікою маршу в Крим у 1736 р. було заснування низки редутів і ретраншементів, які забезпечували зв'язок російської армії зі своїми продовольчими базами в Україні. Ці укріплення обсаджували залогами, здатними відбивати татарський напад. Наприклад, 3 травня було засновано ретраншемент на р. Білозерці, і до його залоги увійшло 200 солдатів з регулярних полків, 50 запорожців та 200 гетьманців, з яких чверть складала козаки з полку Г. Грабянки (13).

Перша велика сутичка відбулася 8 травня 1736 р. в Чорній долині. Напередодні запорізька розвідка донесла про присутність великих татарських загонів. Тому зранку 8 травня було направлено посилену розвідку під командуванням генерала Віттена. Помітивши татар, Віттен перебудував свої війська, причому гетьманці Я. Горленка розташувалися на лівому, а запорожці І. Малашевича — на правому флангах регулярних військ. Татарський удар зім'яв гетьманців, утримався лише Переяславський полк (4, с. 247). На місце бою прибув фельдмаршал Б. К. Мініх, підтягнувши резерви з табору російської армії, і татари змушені були відступити. Цей бій дорого обійшовся козакам. Наприклад, Київський полк втратив 80 чоловік (13, с. 6); Г. Грабянка — 137 козаків та полкового осавула І. Бутовича, було поранено

полкового суддю М. Штишевського (12, с. 23—24). Саме М. Штишевський залишився в ретраншементі при Кизикермені, очоливши 189 козаків Гадяцького полку, які склали більшу частину легкокінної залоги цього укріплення (13, с. 3).

Після взяття 21 травня Перекопу російська армія ввійшла в Крим; було здобуто та зруйновано такі міста, як Бахчисарай, Ак-Мечеть, Козлов. Значних втрат у боях козаки Гадяцького полку не зазнавали, хіба що під Бахчисараєм, де загинуло 20 рядових гадячан та наказний сотник (12, с. 24). Проте навряд чи причиною цього була військова майстерність Г. Грабянки, хоч фельдмаршал Б. К. Мініх низько оцінював боєздатність гетьманців і не хотів використовувати їх у бою. Натомість на козаків (і підлеглі Г. Грабянки тут не виключення) покладалося безліч так званих допоміжних обов'язків — саперні роботи, охорона худоби та коней, збирання фуражу тощо. Ці обов'язки були надзвичайно виснажливими, козаки потерпали від нестачі провіанту, на що Г. Грабянка не раз скаржився наказному гетьманові Я. Горленку. Та чи не найбільшу лють у козаків викликала практика, за якою регулярні полки забирали, “зважаючи на військову потребу”, козацьких коней та вози, забуваючи їх повертати. Проте безвихідних ситуацій не буває, і ночами, під виглядом татарських нападів, козаки почали відбивати коней у регулярного війська, навіть у фельдмаршала Б. К. Мініха (14).

Тривалі пересування в Криму та знищення татарських міст і селищ не приносили стратегічної перемоги російському командуванню. Військо Б. К. Мініха катастрофічно зменшувалося, причому не стільки від татарських наскоків, скільки від поганої води, нестачі продовольства, дезертирства. І тому 17 липня армія розпочала відступ у бік Перекопа. Мури цієї фортеці було зруйновано, і 28 липня почався виснажливий марш через Дике Поле до української лінії. Дійшовши до гирла Самари, військо зупинилося на відпочинок. Підбиття підсумків виявилось дуже невтішним. Втрати в боях становили 2 тисячі вояків, втрати від голоду та хвороб — 28 тисяч (15). 31 серпня полки з команди наказного гетьмана Я. Горленка було відпущено з-під Царичанки; і 14 вересня Гадяцький полк повернувся додому. Підсумки походу для гадячан навряд чи могли бути більш втішними, ніж для всієї армії. Г. Грабянка доповідав, що під час Кримської експедиції було вбито 170 козаків та 4 старшини, а від хвороб померло 443 чоловіки (12, с. 24—25).

Бойові дії у 1737 р. характеризуються перенесенням на пряму головного удару. Основні сили (фельдмаршал Б. К. Мініх) повинні були здобути Очаків і продовжувати наступ у район нижнього Дунаю. Зв'язати татарські сили мав активними діями в Криму фельдмаршал П. Лассі. До його війська повинні були увійти 9 тисяч козаків, і голова Правління гетьманського уряду І. Барятинський отримав відпо-

відні інструкції з Петербурга (4, с. 357). Корпусом гетьманців у цьому поході було доручено командувати генеральному хорунжому Я. Горленку, який мав під своєю орудою 5 полків: Лубенський, Гадяцький, Полтавський, Прилуцький та Переяславський. На травень 1737 р. загін Я. Горленка складався з 6107 рядових козаків та 186 старшин. Гадяцький полк, крім полковника Г. Грабянки, мав у своєму складі 2 полкових старшини, 11 сотників (з них 6 — наказні) та 1796 рядових козаків (16). Генеральна військова канцелярія вживала заходів для поповнення війська Я. Горленка (17), завдяки чому воно збільшилося до 1849 рядових козаків (18).

4 травня 1737 р. фельдмаршал П. Лассі на чолі 40-тисячного війська вирушив з Азова на захід, засновуючи на своєму шляху редути. Залога цих укріплень складалася переважно з вояків, які навряд чи могли витримати виснажливий марш. Були такі і в Гадяцькому полку; в редуті неподалік Ізюма Г. Грабянка змушений був залишити 86 козаків (19).

Кримський хан Менглі-Гірей II з 60-тисячним татарським військом, чекаючи повторення минулорічного прориву, чатував на армію П. Лассі неподалік Перекопа. Проте фельдмаршал використав інший метод і, пройшовши Арабатську косу, вдерся до Криму. Тримаючись річок Салгир та Індаки, російські війська стрімко просувалися вглиб півострова. Гетьманці Я. Горленка становили основу авангарду генерал-лейтенанта Дугласа, і їхніми завданнями були грабунки і нищення татарських селищ. Витримавши декілька боїв з силами Менглі-Гірея, П. Лассі захопив м. Карасу-Базар. Татари, відступаючи, постійно робили наскоки на військо. До всього додалася спека, безводдя, а з втратою зв'язку з флотилією віце-адмірала Бредаля — ще й нестача необхідного провіанту. Люди гинули не стільки від ворожих куль та шабель, скільки від хвороб. Так, якщо від рук ворога не загинув жоден з підлеглих Г. Грабянки, то від хвороб померло 85 козаків Гадяцького полку (19, с. 2).

За таких умов П. Лассі прийняв рішення повернутися в Україну, що було здійснено 17 липня. Фельдмаршал знову діяв неординарно — замість прориву через Перекоп відвів свою армію до урочища Сунгари. 22 липня 1737 р., навівши понтонний міст через Сиваш, Лассі почав переправу війська, насамперед регулярного. В ар'єргарді були донські козаки та гетьманці на чолі з генеральним хорунжим Я. Горленком. Саме ці частини й відбили спробу противника перешкодити переправі (20).

Отаборивши військо на р. Молочних Водах, фельдмаршал подбав про систему роз'їздів, причому служба ця лягла переважно на гетьманців та слобожан, бо значна частина донських козаків вирушила додому. Кримський хан перейшов Перекоп, проте в Україну йти не ризикнув, боячись бути відрізаним від Криму. Важливим завданням

для козаків стало налагодження постачання провіанту з Азова. Цю місію мали виконати кораблі флотилії Бредаля за допомогою конвоїв гетьманців. З них було сформовано загін, який очолив переяславський полковий хорунжий Прохорович. До складу команди увійшло 468 козаків Лубенського, 330 Гадяцького та 170 Прилуцького полків. Це дозволило не відводити військо до жовтня, перешкоджаючи кримським татарам здійснити напад на Україну (19, с. 3). Бойові дії у 1738 р. знову розгорнулися на двох напрямках. Основним було визначено Молдавський, а Гадяцький полк повинен був діяти на допоміжному — Кримському. Війська на цьому напрямі очолив фельдмаршал П. Лассі, маючи завдання нейтралізувати можливі дії кримського хана, забезпечити від нападу комунікації головної армії. За задумом російського командування активні дії П. Лассі в Криму мали унеможливити напад татар на Україну.

На Кримському напрямі планувалося задіяти 65 тисяч вояків, із них 9 тисяч — козаки лівобережних та слобідських полків. Зосередившись 15 квітня 1738 р. у районі Бахмута, військо вирушило в Крим. 5 червня до російської армії приєдналося 5164 гетьманці, очолені генеральним бунчужним Семеном Галецьким (4, с. 545). Це військо складалося переважно з козаків Гадяцького, Стародубського, Лубенського та Ніжинського полків, хоча як цілісний підрозділ російське командування використовувало його досить рідко, розпорошуючи по різних загонах.

Російська адміністрація, наштотвхуючись на впертий, хоч і пасивний, опір козаків мобілізації, почала надсилати до полків російських офіцерів для нагляду. В полку Г. Грабянки цю функцію виконував підполковник Кольчугін. Він доповідав Генеральній військовій канцелярії, що 2 квітня 1738 р. полковник гадяцький Г. Грабянка з полковими старшинами — обозним П. Борзаківським та осавулом О. Богаєвським на чолі 1138 рядових козаків вирушили в похід. 13 квітня зусиллями Кольчугіна їм було направлено загін у 300 шабель, до складу якого увійшло 4 сотники (21). Не можна вважати, що Грабянка вів з собою “кращих з кращих”. Наприкінці виснажливої війни таких вже не було, і 6 травня 1738 р. гадяцький полковник, звітуючи генеральному бунчужному С. Галецькому, змушений був визнати стан своїх козаків як вкрай поганий, причому провіанту вони мали лише на 3 місяці замість 5 за інструкцією (22).

Слід зазначити, що П. Лассі вмів вдало використовувати потенціал навіть послаблених козацьких полків. Якщо фельдмаршал Б. К. Мініх розпорошував козацькі загони між дивізіями регулярної армії, то П. Лассі прагнув звести їх у єдиний корпус і доручити самостійне завдання. Наприклад, форсування Сиваша, яке почалося 24 червня, прикривали саме гетьманці С. Галецького та слобожани. Після захоплення Перекопа російська армія заглибилась у Крим, проте

цей марш тривав недовго. 6 липня 1738 р. П. Лассі вирішив повернутися в Україну. Відступ армії прикривали Гадяцький полк на чолі з полковником Г. Грабянкою, Лубенський полк на чолі з полковим осавулою І. Павловим, Ніжинський полк на чолі з полковим обозним І. Величковським та Стародубський полк (?) (5, с. 20—21, 38—40). Гетьманці під загальним керівництвом С. Галецького витримували жорстокі ар'єргардні бої. Однією з найважчих для українських козаків була битва 8 липня 1738 р. при Гайман-долині, коли гетьманці, кількістю менше 5 тисяч шабель, витримали атаку і зупинили 20-тисячне татарське військо. На допомогу козакам згодом прибув генерал-поручик Шпігель з 4 драгунськими полками та донцями, проте лише прибуття піхоти змусило татар відступити (23).

На знак своєї поваги до хоробрості гетьманців фельдмаршал П. Лассі наказав передаги їм трофейні татарські гармати. Армія П. Лассі втратила 562 чоловіки, 483 поранено, переважна більшість з них — гетьманці. Про жорстокість бою свідчить кількість загиблої старшини. В битві біля Гайман-долини загинули генеральний бунчужний С. Галецький, гадяцький полковник Г. Грабянка, лубенські полкові осавули І. Павлов та С. Корсун, смілянський сотник Г. Слуцький, веркиївський сотник І. Адасовський, крелевецький та шаповалівський сотники (24).

Битва біля Гайман-долини була останньою в житті Григорія Грабянки. Фельдмаршал П. Лассі дав характеристику генеральному бунчужному С. Галецькому: "...наприкінці 8 липня під час акції з ворогом на наказаному йому місці при сильному і досить відважному ворожому наступі через хоробрий свій опір від завданих ворожих ран одержав смерть" (25).

З повним правом ці скупі, але красномовні рядки можна віднести й до загибелі Г. Грабянки. Смерть Г. Грабянки у Кримському поході 1738 р. була досить показовим інцидентом у зв'язку з вільним тоді гадяцьким полковим урядом. Обрання полковників, як і іншої старшини, регламентувалося "Рішучими пунктами" Петра II. Але російські урядовці часто-густо нехтували автономними правами України. Наприклад, у 1734 р. іменним імператорським указом стародубського сотника С. Галецького призначено генеральним бунчужним, а його сина Петра — стародубським сотником. Таким чином, С. Галецький миттєво в старшинській ієрархії перемістився з VIII рангу в III ранг, що навряд чи могло подобатися більшості старшини (26).

Після загибелі С. Галецького і Г. Грабянки фельдмаршал П. Лассі призначив Петра Галецького, стародубського сотника, гадяцьким полковником. П. Галецького було приведено до присяги ніжинським полковим обозним І. Величковським негайно, прямо під час походу, що пояснюється жорсткими вимогами щодо обов'язкової присяги на вірність великоросійському престолу, які були в указі Анни Іванівни

від 1734 р. (25, с. 15).

Генеральна військова канцелярія довідалася зі звітів самого П. Галецького про втрати Гадяцького полку під час походу та з повідомлень гадяцького полкового судді І. Биковського, який писав до Генеральної військової канцелярії про отримання від П. Галецького вимоги на прибутки з рангових маєтностей гадяцького полковника. Слід зазначити, що реакція голови Правління гетьманського уряду Олександра Румянцева була досить гострою. Він вимагав від П. Галецького пояснень, на якій підставі той ризикує підписуватися дійсним гадяцьким полковником. Звичайно, ця реакція не має нічого спільного з турботою про автономні права України, це швидше образа урядовця за втручання в його прерогативи.

Така позиція О. Румянцева і його наказ не допускати П. Галецького в уряд до спеціального указу знайшли ширю підтримку серед старшини Гадяцького полку. Вона, посилаючись на "Рішучі пункти" Петра II, відстоювала своє право обирати полковника, а конкретніше — 2—3 кандидатури для затвердження самостійно. Це звернення підписали полковий обозний П. Борзаківський, полковий суддя В. Биковський, полковий осавул О. Богаєвський, сотники грунський І. Милорадович та каниловський Деньковський і навіть відставний полковий суддя М. Штищевський (25, с. 53). Цей опір призначеному П. Лассі П. Галецькому чинився понад півроку, до квітня 1739, коли Петербург офіційно підтвердив рішення П. Лассі. І старшина змушена була змиритися.

---

1. Кривошея В.В. Українська козацька старшина. — К., 1997. — С. 15—17.

2. Дорошенко Д. Огляд української історіографії. — К., 1996. — С. 29—31; Мицик Ю. Джерела з історії національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст. — Дніпропетровськ, 1996. — С. 207; Яковенко Н. Парадокси інтерпретації минулого в українському ранньонаціональному міфіві. — 1997. — № 1. — С. 118.

3. Тут і далі назва гетьманці вживається щодо козаків 10 лівобережних полків (Гетьманщини).

4. Байов А. Русская армия в царствование императрицы Анны Иоанновны. — СПб., 1906. — С. 166—167.

5. ЦДІАК України, ф. 1501. Генеральна військова похідна канцелярія, № 58, с. 13.

6. Там само, ф. 51. Генеральна військова канцелярія, № 5153, с. 1.

7. Там само, № 5105, с. 3—4.

8. Байов А. Русская армия в царствование императрицы Анны Иоанновны. — СПб., 1906. — С. 171; Маркович Я. Дневные записки малороссийского подскарбия генерального. — М., 1858. — Ч. 2. —

С. 445.

9. ЦДІАК України, ф. 51, № 5152, с. 25—26.

10. Там само, № 6665, с. 9—11.

11. Там само, № 5506, с. 3.

12. Там само, № 5662, с. 22—24.

13. Там само, ф. 1501, № 4, с. 3.

14. Там само, ф. 1560. Канцелярія наказного гетьмана у Кримському поході 1736 року Я. Горленка, № 1, с. 2, 5—7; ф. 51, № 5506, с. 7, 15.

15. Костомаров Н. Фельдмаршал Миних и его значение в русской истории. — Б.м., б.г. — С. 535.

16. ЦДІАК України, ф. 51, № 5909, с. 3—4.

17. Там само, № 5964, с. 1—3.

18. Там само, № 6168, с. 1—2; № 5844, с. 2—3.

19. Там само, № 5844, с. 3.

20. Буганов В., Буганов А. Полководцы XVIII в. — М., 1992. —

С. 231.

21. ЦДІАК України, ф. 51, № 6939, с. 3.

22. Там само, № 6940, с. 5.

23. Записки Манштейна о России. — СПб., 1875. — С. 153; Байов А. Русская армия в царствование императрицы Анны Иоанновны. — СПб., 1906. — С. 551.

24. ЦДІАК України, ф. 51, № 7124, с. 15; ф. 1501, № 58, с. 20—22; Маркович Я. Дневные записки малороссийского подскарбия генерального. — М., 1858. — Ч. 2. — С. 47.

25. Там само, ф. 51, № 7124, с. 16.

26. Маркович Я. Дневные записки малороссийского подскарбия генерального. — М., 1858. — Ч. 1. — С. 423.

В. М. Романцов

ГЕТЬМАН ІВАН ВИГОВСЬКИЙ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ. ДО ПРОБЛЕМИ ВИСВІТЛЕННЯ

Гетьман Іван Виговський — одна з найбільш значних постатей в історії Української держави, наступник Богдана Хмельницького біля її керма. Багато суперечливих оцінок висловлено істориками на його адресу, про його державну діяльність. Хто він був: український патріот чи зрадник, досвідчений політик чи хитрий підступний ділок, продовжувач політики великого козацького гетьмана Богдана чи його антипод?

Це все дискусійні проблеми, які постійно поставали в історичній літературі, по-різному розглядалися дослідниками. З однакових методологічних позицій лояльної до російської влади української історіографії першої половини 19 ст. виключно негативно оцінювали